

Котловий С.А. Конфлікт як невід'ємний об'єкт соціалізації учнів. / С.А.Котловий // Теоретико-методологічні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: Зб.наук.праць. – Вип.15. книга 2.- Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2011. – С.262 – 269.

262

УДК 368

С.А.Котловий м.Умань

КОНФЛІКТ ЯК НЕВІД'ЄМНИЙ ОБ'ЄКТ СОЦІАЛІЗАЦІЇ УЧНІВ

В статті розглядається конфлікт як невід'ємний об'єкт соціалізації учнів. Розкрито підходи до змісту процесу соціалізації, виділено його етапи та особливості. Виділено типи конфліктів серед учнів, які виникають у них в процесі соціалізації.

Ключові слова: конфлікт, міжособистісний конфлікт, особистість, соціалізація, соціальний досвід.

Постановка проблеми. Сьогодні соціалізація особистості з філософсько-соціологічної проблеми все більше стає педагогічною, розв'язання якої є найважливішим чинником оптимального розвитку окремої особистості й суспільства загалом. Тільки соціально прийнятна соціалізація надає можливість людині повноцінно існувати в сучасному світі.

263

Поділяючи наукові висновки Г. Гіддінгса, великий внесок у розвиток уявлення про соціалізацію зробили Г. Тард і Т. Парсонс. Зокрема, Т.Парсонс розглядав соціалізацію як процес адаптації до суспільства, у результаті чого слідування загальнозначущим нормам поведінки стає потребою індивіда. При цьому рівнями адаптації, на думку вченого, стають: 1) людина знає, як потрібно себе поводити, але продовжує дотримуватися своєї системи цінностей; 2) взаємна терпимість; 3) взаємні поступки; 5) повне пристосування (відмова від попередніх цінностей) [10].

Погляди Г. Гіддінгса, Г. Тарда, Т. Парсонса об'єднують ідеї про нерозривний зв'язок соціалізації з освітою та вихованням, з адаптивними процесами; про соціальні контакти як одну із змістовних сторін соціалізації; про значення самосвідомості, соціальної орієнтації та розвитку мови для успішного входження в соціум.

Прихильники протилежного підходу до розуміння соціалізації Ч. Кулі та Дж. Мід, виходили з того, що людина активно бере участь у цьому процесі і не тільки адаптується до суспільства, але й впливає на себе саму.

На наш погляд, процес соціалізації не може протікати безконфліктно, адже саме конфлікт виступає рушійною силою розвитку особистості. Проблема конфлікту залишається актуальною протягом всього існування людського суспільства. Майже щодня кожна людина або ж бере активну участь у конфлікті, або ж є свідком конфліктів інших людей.

Аналіз основних досліджень. Процес соціалізації не залишився поза увагою вітчизняної науки. Його дослідниками у радянський період стали М. Іорданський, Б. Паригін, І. Кон, В. Ольшанський. Уявлення вчених про поняття «соціалізація» змінювалися в аспекті суспільно-політичної ідеології: від суто соціалістичних у 20-30-х рр. до більш ліберальних у 60-70 рр [8].

Так, скажімо, Б.Паригін тлумачить соціалізацію як «входження в соціальне середовище, пристосування до нього, засвоєння певних ролей і функцій, які слідом за своїми попередниками повторює кожен окремий індивід протягом всієї історії формування і розвитку»[8,с.45]. З таким визначенням можна, в принципі, погодитися, хоча не можна не звернути увагу, що в ньому яскраво простежується лише один аспект соціалізації - адаптація особистості в соціальному середовищі, і не звертається увага на

зворотний вплив, тобто вплив особистості на оточення, активне відтворення нею суспільних відносин.

Погляди на соціалізацію оновила історико-культурна концепція Л.Виготського, який підкреслював, що вплив середовища переломлюється крізь призму якостей людини і відповідно становлення індивіда містить два нерозривно пов'язані процеси: натуральний (процес фізичного дозрівання) і соціальний (визрівання як особистості) [9].

264

Загальній соціалізаційній проблематиці на сучасному етапі присвятили свої роботи С.Кузьмін (про входження особистості в соціум на основі наслідування, навіювання, конформізму, впливу засобів масової інформації), Б.Ломов (про набуття особистістю в процесі соціалізації більшої самостійності, відповідної автономності й індивідуалізації), Г. Андрєєва (про двосторонню природу соціалізації, яка містить процеси засвоєння і відтворення соціального досвіду), Б. Вульф, М. Лукашевич (про адаптаційну природу соціалізації), В. Москаленко (про розвиток зрілих форм соціалізації, їх модифікацію в ході введення особистості в систему соціальних відносин), Л. Мудрик (про тривалість і протяжність процесу соціалізації) та ін. Теорії стосовно окремих проявів процесу соціалізації знайшли своє відображення у працях О. Белінської, А. Волохова, П. Голованова, Л. Єршова, Ю. Загороднього, О. Кодатенко, В. Скало та ін. [5;7;10].

Отже, аналізуючи пошуки різних наукових шкіл, соціалізацію потрібно розглядати в активному і пасивному аспектах.

Передусім, це - інтерактивний процес, оскільки має на увазі взаємодію представників старших і молодших поколінь. Старші покоління передають молодшим свої знання, формують у них уміння, необхідні для самостійного життя. При цьому у результаті взаємодії з іншими людьми у

індивіда з'являються власні переконання, моральні стандарти, звички тощо. Але даний процес неможливий без виникнення міжособистісних конфліктів між різними поколіннями.

Мета статті. Розкрити проблему конфлікту як невід'ємного об'єкту соціалізації учнів.

Виклад основного матеріалу. Соціалізація - процес, який, з одного боку, передбачає засвоєння індивідом соціального досвіду, адаптацію до соціального середовища, засвоєння його традицій, норм і цінностей, а з другого - процес активної діяльності, включення в соціальне середовище. При цьому індивід, оволодіваючи новими ролями і правилами, набуває водночас здатності створити щось нове. Соціалізація нерозривно пов'язана з індивідуалізацією особистості, оскільки її зміст полягає у формуванні індивідуальності. Не існує однакових процесів соціалізації, індивідуальний досвід кожної особистості є унікальним і неповторним. Це набуття людьми ціннісних орієнтацій, потрібних для виконання соціальних ролей; засвоєння індивідом певної системи знань і норм, процес становлення його як особистості.

Отже, соціалізація - це двосторонній взаємообумовлений процес взаємодії людини і соціального середовища, який передбачає її включення в систему суспільних відносин шляхом засвоєння соціального досвіду і самостійного відтворення цих відносин, у ході яких формується унікальна, неповторна особистість.

265

Під соціалізацією потрібно розуміти оволодіння нормами і правилами життя в суспільстві, знаннями і вміннями будувати стосунки, що дозволять особистості здобути такі характеристики: ставлення до іншої людини як до самоцінності; здатність до самовіддачі як умови чи способу реалізації такого ставлення до інших людей; творчий характер

життєдіяльності, здатність до вільного волевиявлення; можливість особистості самостійно проектувати майбутнє; внутрішня відповідальність перед собою, іншими людьми, минулим і майбутнім; прагнення зрозуміти смисл життя [8]. Всі ці процеси не можуть протікати безконфліктно. Таким чином слід визначити зміст поняття «конфлікт», особливості перебігу та причини виникнення. Конфлікт (з лат. – зіткнення) – зіткнення протилежних інтересів, сил, поглядів [6]. У своїх працях Л. Герасіна визначає конфлікт як прояв об'єктивних і суб'єктивних суперечностей, який відображається в протиборстві їх носіїв, тобто сторін [3].

На думку, Л.Ємельяненка, конфлікт – це стосунки між суб'єктами соціальної взаємодії, які характеризуються протиборством за наявності протилежних мотивів чи суджень [4].

За В.Андрєєвим, конфлікт – це суперечність, що виникає між людьми у зв'язку з розв'язанням тих чи інших питань соціального чи особистого життя. Стан конфлікту характеризується гострими негативними емоційними переживаннями його учасників. Конфлікт може виявитися на рівні свідомості окремо взятої людини — це внутрішньо особистісний конфлікт, а також у міжособистісній взаємодії та на рівні міжособистісних групових стосунків [1].

Конфлікт потребує певних умов для свого виникнення. По-перше конфлікт можливий лише за наявності двох і більше сторін, причому в процесі розвитку конфлікту виникають тенденції до поляризації сторін для суб'єктів, що протистоять один одному. По-друге, необхідною умовою конфлікту є наявність «дефіциту», тобто обмеженої кількості матеріальних чи духовних благ, коли всі бажаючі не можуть задовольнити свої потреби в них. По-третє, конфлікт виникає лише тоді, коли сторони намагаються досягти мети за рахунок одна одної. Досягнення однієї сторони означає невдачу іншої. По-четверте, важливим аспектом

конфліктних відносин є влада, бо лише маючи її можна контролювати і спрямовувати поведінку іншої сторони [6].

Виділяють об'єктивні та суб'єктивні причини конфліктів. Об'єктивні причини приводять перш за все до конструктивних конфліктів, і найчастіше вони виникають у діловій сфері. Тоді, як суб'єктивні причини часто обумовлюють деструктивні конфлікти, які в більшій мірі притаманні особистісно-емоційній сфері [6].

Розрізняють багато видів та типів конфліктів, однак, найпоширенішою є класифікація за складом і кількістю конфліктуючих сторін. Виділяють внутрішньоособистісні, міжособистісні та міжгрупові.

Внутрішньоособистісний конфлікт виникає тоді, коли спостерігається сутичка рівних за силою та значущістю, але протилежно спрямованих мотивів, потреб, інтересів, потягів у однієї й тієї самої людини (наприклад, необхідність дотримати дане слово та неможливість зробити це через зваби, утриматися від яких особистість не в змозі).

Міжособистісний конфлікт спричиняється ситуацією, в якій члени групи прагнуть до несумісних цілей або керуються несумісними цінностями чи нормами, намагаючись реалізувати їх у спільній діяльності. Конфлікт може виникнути при розподілі функціональних обов'язків між членами групи чи при обговоренні шляхів досягнення спільної мети діяльності.

Міжгруповий конфлікт спостерігається там, де гострі суперечності виявляються у стосунках між окремими соціальними групами, що мають на меті власні інтереси, причому своїми практичними діями перешкоджають одна одній. До такого конфлікту можуть призвести шпигунство, суперництво у боротьбі за зони впливу тощо [3;4].

Конфлікти можуть виконувати негативні (деструктивні) та позитивні (конструктивні) функції в процесі соціалізації учнів, які одночасно поєднуються в одному конфлікті.

Процес соціалізації особистості в ранньому юнацькому віці, і закладена в його основу амбівалентність емоційних відносин і конфліктів в сім'ї, згідно із Т.Адорно і З.Фрейдом, створюють модель поведінки і відношення особистості до інших.

267

Збільшення складних педагогічних ситуацій, котрі можуть спровокувати конфлікти, пояснюється об'єктивними причинами – загостренням протиріччя у кризовий період психічного розвитку школяра.

За своїм змістом конфлікти найчастіше можна віднести до конфліктів вчинків, ніж конфліктів стосунків відносин.

Для старшого шкільного віку домінуюча тенденція висловлюється в оцінці власних можливостей, у прагненні визначити своє місце, потреба діяти у відповідності з власними переконаннями. Проявляється прагнення пізнати складний світ людських стосунків і ставлень, а помилки педагогів при оцінці вчинків приводять до складних ситуацій, відчуженню, конфліктів.

Серед множини психологічних причин, які обумовлюють конфлікти в цьому віці, М.М.Рибакова виділяє [6]:

- ускладненість соціальної адаптації, рольова невизначеність у стосунках з дорослими;
- неусталеність, ситуативність моральних принципів;
- прагнення до особистісної неповторності, оригінальності;
- застосування педагогом виховних мір, прийомів, які не відповідають віковим особливостям учнів;
- неузгодженість з вимога ми педагогів у зв'язку неадекватною мірою взаємодії.

У працях О.В.Первишевої представлений розроблений і апробований, на матеріалі учбових груп ПТУ, соціально-психологічний

підхід до вивчення міжособистісних конфліктів як чинника соціалізації особистості [6].

Об'єктивною основою міжособистісних конфліктів в групах ПТУ є суперечності процесу соціалізації, які пов'язані як з психологічними особливостями віку, так із специфікою життєдіяльності юнаків.

Конфлікт є одним із засобів самоствердження особистості, будучи відображенням у міжособистісних стосунках суперечностей процесу соціалізації. Міжособистісні конфлікти в даний період мають специфічні особливості:

- своєрідність змісту конфліктів характеризується найчастіше відсутністю предмету, під яким розуміється загальний зміст активності конфліктуючих сторін;
- розбіжності і зіткнення можуть бути пов'язані з порушенням міжособистісних стосунків [6].

Аналіз літератури дозволяє виділити види міжособистісних конфліктів в учнів професійного ліцею:

- - конфлікт думок;
- - конфлікт інтересів;
- - конфлікт цінностей;
- конфлікт зовнішньої поведінки.

Особливостями змісту міжособистісних конфліктів в даному віці є[6]:

- обмежувальний виховний вплив дорослого щодо ставлення до підростаючої особистості;
- зіткнення з питань еротички і сексу;
- шкільна неуспішність;
- допомога у господарських справах, акуратність;

- конфлікти у галузі автономії та авторитету, що зумовлюються ускладненням свободи молодих людей правилами ліцею тощо.

Конфлікти з однолітками в юнацькому віці найчастіше за все, за даними Х.Ремшмідта, пов'язані з суперництвом і боротьбою за лідерство. Так, конфлікти на ґрунті суперництва відбуваються як між хлопцями, так і між дівчатами[6].

268

В ранній юності вони виникають як у тих, так і у інших, переважно з особами своєї статі. Хлопці змагаються за лідерство в групі, за успіхи у фізичній та інтелектуальних сферах, за дружбу і прихильність. У дівчат навіть в ранній юності суперництво у край рідко пов'язано з успіхами у праці або спорті. Через більш раннє, у порівнянні з хлопцями, статеве дозрівання на перший план виступають стосунки з представниками іншої статі. Конфлікти виникають переважно через суперництво за прихильність, причому прихильність більш старших за віком хлопців.

Беззаперечною є думка В.І.Журвльова про те, що учні мають неоднакову межу поведінкової активності, можуть ставати на деякий час некерованими. Такі школярі можуть ініціювати збудження інших і порушувати психологічну атмосферу колективу. Ступінь активності індивіда залежить від нього самого. Виділяють два крайніх психологічних типи: 1) тип агресивної поведінки, 2) тип жертвовної поведінки [2].

Існують і проміжні форми особистості, які грають позитивну роль у вирішенні конфліктних ситуацій. Зустрічаючи перешкоди, труднощі в процесі взаємостосунків з представниками різних суспільних інститутів, індивід, що представляє явно виражений перший чи другий тип особистості, реагуватиме відповідним чином поведінки.

Висновки та перспективи. Таким чином конфлікт в даному віці є невід'ємним елементом процесу соціалізації. Проведений аналіз філософських, соціологічних, психологічних, соціально-педагогічних

праць дозволяє зробити висновок про те, що соціалізація в науці розуміється як процес і результат включення індивіда в соціальні відносини. Вона здійснюється шляхом засвоєння індивідом соціального досвіду (соціальних норм, стереотипів поведінки, ціннісних орієнтацій тощо) й відтворення його у своїй діяльності. Важливо усвідомлювати, що даний процес неможливий без виникнення конфліктів серед учнів.

269

Література:

1. Андреев В. И. Конфликтология: искусство спора, ведения переговоров, разрешения конфликтов / Андреев В. И. – М.: Народное образование, 1995. – 127 с.
2. Журавлев В. И. Основы педагогической конфликтологии / В. И. Журавлев. – М.: Рос. пед. агентство, 1995. – 183 с.
3. Конфліктологія : Підручник / За ред. Л.М. Герасіної, М.І. Панова. – Харків.: Право, 2002. – 256 с.
4. Конфліктологія: Навч. Посібник / За ред. В. М., Петюха, Л. М., Емельяненко, Л. В. Торгової. – К.: КНЕУ, 2003. – 316 с.
5. Лавриченко Н.М. Педагогіка соціалізації: європейські абрисы. / Н.М.Лавриченко – К.: ВіРА ІНСАЙТ, 2000. – С.35-40.
6. Ложкін Г. В., Пов'якель Н. І. Психологія конфлікту: теорія та сучасна практика: Навчальний посібник / Ложкін Г. В., Пов'якель Н. І. – К.: ВД «Професіонал», 2006. – 416 с.
7. Лукашевич М.П. Соціалізація. Виховні механізми і технології. / М.П.Лукашевич. – К.:ІЗМН, 1998.- С. 20-55.
8. Парыгин Е.Д. Научно-техническая революция и личность. Социально-психологические проблемы. / Е.Д.Парыгин. – М.:Политиздат, 1978. – С.68-90.
9. Социальная психология личности в вопросах и ответах. / под. ред. В.А.Лабунской. – М.: Гардарики, 1999. – С. 45-70.
10. Циба В.Т. Соціологія особистості: системний підхід (соціально-психологічний аналіз). / В.Т.Циба. – К.:МАУП, 2000. – С. 25 – 65.

В статье рассматривается конфликт как неотъемлемый объект социализации учеников. Раскрыто подходы к содержанию процесса социализации, выделено его

этапы и особенности. Также, выделено типы конфликтов среди учеников, которые возникают в процессе социализации.

Ключевые слова: конфликт, межличностный конфликт, личность, социализация, социальный опыт.